

Gyümölcsneveinkhez III.

aranygyümölcspálma J. *Chrysalidocarpus lutescens* (P. 336). Az Indiai-óceán nyugati részén fekvő Madagaszkár szigetén őshonos, de már másutt is meghonosították. Apró gyümölcse inkább madarak tápláléka.

A ném. *Goldfruchtpalme* 'ua.' (G. 153) tükörfordítása. Megvan az angolban is a *golden fruited palm* (EL.), azaz 'arany gyümölcsű pálma'. A névadás alapja az érett gyümölcsök sárgás, szép arany színe. Hasonneve az *aranypálma* (P. 336). Egyéb idegen nyelvi nevei ugyanígy színre utalnak; vö. ang. *golden-yellow palm* (W.) 'aransárga pálma', ném. *Goldblattpalme* (PN.) 'arany levelű pálma', mal. *pinang kuning* (uo.) 'sárga dió', or. *хризалидокарпус желтоватый* (uo.) 'sárgás hrizalidokarpusz', jap. *kogane yake yashi*, kí. *huang ye zi* (uo.) 'arany, sárga levelek', fr. *palmier cane d'or* (uo.), ang. *golden cane palm* 'arany nádpálma', mert a levélnyel sárgás narancsszínű, *yellow palm* 'sárga pálma', *golden feather palm* (<http://plantsrescue.com>), 'arany tollpálma', mert a fátörzs tetején ives toll alakúak a hosszú levélnyélen nőtt sárgászöld levelek.

Ugyancsak az érett gyümölcs színére utal a latin *lutescens* faji terminus, amely 'sárgává lesz' (< lat. *luteus* 'sárga') értelmű. A latin szaknyelvi *Chrysalidocarpus* (R. 1878: *Botanische Zeitung*, Berlin, 36: 171) nemzetségnév leíró jellegű, a lat. *chrysalis* 'arany lepkék' (< gör. *chryszallisz* 'ua.' < *chryszosz* 'arany') és a gör. *karposz* 'gyümölcs' szavak összetételével alkotott, e pálma gyümölcse hasonlítható a lepkéhez. Az angolban is használatos a latin terminus alapján *butterfly palm* (W.), *golden butterfly palm*, *yellow butterfly palm* (EL.), azaz 'pillangópálma', 'arany pillangópálma', illetve 'sárga pillangópálma' elnevezése.

Az ang. *cane palm* (uo.), or. *тростниковая пальма* (PN.), ang. *golden cane palm* (W.), vagyis 'nádpálma', 'arany nádpálma' név magyarázata az, hogy a kifejlett pálma törzse gyűrűs, cukornádszerű. Ezen alapul ang. *bamboo palm* (EL.), brazíliai port. *areca-bambú* (GRIN.), azaz 'bambuszpálma', illetve 'arekabambusz' neve is. Használatos az angolban zavaró *areca palm* (EL.) elnevezése is, az arekapálma azonban más nemzetségbe tartozó pálmák neve. Az arany gyümölcspálma őshonosságára utal a földrajzi névvel alkotott ang. *Madagascar palm* (uo.) elnevezése. További elnevezése a kí. *di zong*, *san wei kui*, végül az élőhelyén használatos madagaszkári *lafahazo*, *lahaze*, *rehazo* (PN.) neve.

érdesrőzsa J. *Cordia* (P. 343). Ausztráliában és Ázsia trópusain honos. Narancsszínű, ovális, apró, csonthéjas gyümölcsöt terem néhány faja.

A nemzetség magyar nevében a jelző a levelekre utal, a genus az érdeslevelűek (Boraginaceae) családjába tartozik. Egyik gyümölcsöt termő faja az *ehető érdesrőzsa* 'Cordia myxa' (P. 80). Társneve a *szilvás érdesrőzsa*, a *mellbogyó* (uo.) és a *feketejújuba* (VörösEgz. 81; ezt a nevet Priszter nem szótárázta). Ez utóbbi 1745-től adatható (Torkos), 1793: NclB., 1845: Műsz., 1896: PallasLex. A névben a megkülönböztető jelző a ném. *schwarze Brustbeere* 'ua.' (VörösEgz. 82) alapján jött létre. Az utótag, a ném. *Brustbeere* 'Cordia' (Boerner 92) is átkerült a magyarba tükörfordítással, már 1896-ban említi a Pallas-lexikon a növényt *mellbogyó* néven, 1912-ben a Révai-lexikonban *fekete mellbogyó*. Gyógyhatásával kapcsolatos a név, gyógyszerként használják mellbetegségek, köhögés esetén. A *feketejújuba*, *fekete mellbogyó* neveknél a jelző a *Cordia myxa* sötétzöld, szárazon csaknem fekete gyümölcseré utal, akár korábbi szaknyelvi *Jujuba nigrae* (PallasLex.) neve.

Egyéb elnevezése az igen korán felbukkanó *damaszkuszmogyoró* (VörösEgz. 73), Priszter nem szótárázta. 1578-ban *Damascusi mogyoró* (Melius Herbariuma), 1783: ua. (NclB.), 1793: ua. (Grossinger), 1845: ua. (Műsz.). A gyümölcs korai latin neve, a *Pruna Damascena* terminus mintájára alakult. Bugát Pál Természettudományi szóhalmaz című nyelvújítás kori művében a növényt

paradicsomfa néven sorolja fel 1843-ban, akárcsak két évvel később, 1845-ben Kováts Mihály (Műsz.). 1966-ban *Dominika-rózsafa* (MNöv. 49) a *Cordia geroscanthus*, társnévként Priszter itt is a *paradicsomfa* elnevezést adja meg. Fája szép rózsaszín, kereskedelmi neve *ciprusi fa*, *rózsafa*, *fr. bois de Cypre, bois de Rhodes*, ang. *spanish elm* (PallasLex.).

Az ehető érdesrózsa idegen neve igen sok európai nyelvben ’asszír szilva’ jelentésű; vö. ang. *assyrian plum* (W.), fr. *prunier d’Assyrie*, sp. *ciruela asirio*, port. *ameixa assiria*, ol. *assyrian prugna*, or., blg. *accupuückuü cnuca*, holl. *assyrische pruim*, dán, norv. *assyriske plomme*, sv. *assyriska plommon*, fi. *assyrian luumu*, észt *assüüria ploomi*, lett *asīriešu plūme*, le. *asyryjska śliwka*, cs. *asyrská švestka*, szlk. *asyrské slivka*, ro. *prune asirian*, tör. *asur erik*, gör. *assyrian δαμάσκηνο* (KL.). További neve a hindi *lasura*, *lasoda*, ol. *tibisco*, tamil *naruvili* (EL.), *uddhala*, szanszkrit *sleshmataka* (www.ecoheritage.cpreec.org), ang. *Sudan-teak, selu* (www.irapl.altervista.org), ar. *dálek, lasoda*, Indiában *bahubara, sheevant, bargund, chimna, naruvilli*, Mianmarban *thanat, lasura* (www.cabicompendium.org), ang. *lasura*, litv. *slyvinis širdamedis* (KL.).

A latin szaknyelvi *Cordia* nemzetségnév a német természetbúvár, botanikus és gyógyszerész, Valerius Cordus (1515–1544) nevét őrzi. A lat. *myxa* faji terminus pedig ókori eredetű, már Pliniusnál olvasható, a növény gör. *mýxa* nevéből származik. A név azonos a gör. *mýxa* ’nyálka, takony’ szóval, a puha, nyálkás, édes gyümölcsökre vonatkozik, amelyekből köhögés elleni szirup készül. Kováts Mihály szóalkotása az ehető érdesrózsa *taknyoskordé* (1845: *taknyos cordé* [Műsz.]) neve, a jelzőt a következőképpen indokolja: „Mert a ’gyümölcsében takony tulajdonságú nedv van.” Erre utal ol. *frutto di visco* (EL.), azaz ’viszkózus gyümölcs’, illetve ang. *glue berry* (http://keys.trin.org.au:8080), azaz ’ragasztóbogyó’ neve is. A gyümölcs nyúlós nyálkája ragasztó, irodai munkában használgák is.

Hasonló a gyümölcse a díszes érdesrózsa ’*Cordia sebescena*’ (P. 80) fajnak. *Sebestyén* és *Sebestyén-szilva* elnevezése igen korai, már 1570 k. felbukkan Lencsés György orvosbotanikai kéziratában, az Ars Medicában: *Sebesten*. Mátyus Istvánnál 1787-ben (Ó és Uj Dietetica 423) a fa nevéként *Sebesten*, a gyümölcs nevéként *Sebesten-fzilva*, Nedeliczi Váli Mihály természettudományos munkájában, 1792-ben *Sebastian* (8), 1808-ban *Sebestyénfa* (VörösEgz. 151) olvasható. Ez a növény latin szaknyelvi *sebescena* fajnevéből, illetve régi orvosi elnevezéseiből (*sebescen, sebescena*) származik. Már a Linné előtti időben használták a botanikában, például 1650-ben Johann Bauhinnál „Myxa dimastica, sive *Sebesten*” (Historia plantarum universalis I). Megvan más nyelvekben is; vö. ném. *Sebestenbaum*, ang. *sebesten tree* ’ua.’ (VörösEgz. 151). 1845-ből származik Kováts Mihály szóalkotása, a *Sebástei Cordé* (Műsz.) a latin szaknyelvi *Cordia sebescena* binominális névből. 1913-ban a Webster szótárban *Sebesten* ’két Kelet-indiai fa, a *Cordia myxa* és a *Cordia latifolia* nyálkás, csonthéjas gyümölcse’. Ma is olvasható a világháló tekintélyes lapjain az ang. *sebesten-plum, sapistan* (www.irapl.altervista.org), *sebastian* (http://keys.trin.org.au:8080), *sebastian tree, sapistan tree, sebastian, large sebesten* (www.ecoheritage.cpreec.org) elnevezés.

tamarindusszilva J. *Dialium indum* (P. 245). A *Dialium* fajokban gazdag nemzetség, valamennyi faja ehető termést hoz. Több délkelet-ázsiai faja között a *Dialium indum* terméseit árusítják a leggyakrabban.

Az ang. *tamarind plum* (T.) vagy a ném. *Tamarindenpflaume* ’ua.’ (uo.) tükörfordítása. Igen sok nyelvben használatos ezek megfelelője; vö. fr. *tamarin prune*, port. *ameixa tamarindo*, ol. *tamarind prugna*, or., blg. *tamarind cnuca*, holl. *tamarinde pruim*, dán, norv. *tamarind plomme*, sv. *tamarind plommon*, fi. *tamarind luumu*, észt *tamarind ploomi*, lett *tamarinda plūme*, le. *tamarindowca śliwka*, cs. *tamarind švestka*, szlk. *tamarind slivka*, ro. *prune tamarind* (KL.). A gyümölcs íze hasonlít a tamarinduséhoz, innen ered a *Dialium indum* neve, valószínűleg az angolból terjedt el. Az összetételben szereplő *tamarindus* előtag az arab *tamr hindi* (VörösEgz. 161), *tamr al-hindi* (EL.) ’tamarindusfa’ szó átvétele (tulajdonképpen ’indiai datolya’; a *tamr* ’száritott datolya’, a *hindi* pedig ’indiai’ jelentésű uyanis). Nemzetközi szó, számos nyelvbe átkerült. A latin szaknyelvi *indum* faji terminus is ’Indiából származó’ jelentésű.

Az angolban és a franciában ’bársonytamarindus’ jelentésű a *velvet tamarind*, illetve a *tamarinier à velours* (uo.), a németben ’fekete tamarindus’ a *schwarze Tamarinde* (ENL.). További idegen nyelvi neve a ném. *Kranji* (uo.), *Samt-Tamarinde* (www.pflanzen-im-web.de), sp. *zwarte tamarinde*, litv. *indinis dialis*, tör. *demirhindi erik* (KL.), helyi elnevezése Malajziában *keranji*,

Kambodzsában *kraw lanh* (W.), *kralanh*, *kralanh lomie*, *prom chaha-eh*, Indonéziában *asam keranji*, *kranji*, *asam cina*, *kuranji*, *ki pranji*, *parangi*, Thaiföldön *luk yee*, *kaa yee khao*, *thong bueng*, *khleung*, *kheng*, *kaa yee*, *yee*, *nang dam*, *i-dang*, Laoszban *mak kham phep*, *mak kheng*, *mak kham thep*, *dzee khouth*, Vietnamban *la met*, *xoay* (www.tabi.la), Borneón *keran-keran*, *keranji*, *keranji bernang*, *keranji madu* (www.asianplant.net). Megtalálható a nyugat-afrikai országokban is, például Sierra Leonén, Szenegálban és Nigériában *awin*, *icheku* és *tsamiyar kurm* (W.) a neve.

szilvamangó J. *Bouea oppositifolia* (P. 316). Termése gömbölyded, hosszúkás-tojásdad vagy hajlott répa alakú csonthéjas termés, amelynek vékony, gyengén fényes, sima a héja.

Az ang. *plum mango* (W.) vagy a ném. *Pflaumenmango* (KL.), azaz 'szilvamangó' tükörfordításával került a botanika magyar szaknyelvébe. Szó szerinti megfelelője még a fr. *mangu de prune*, sp. *mango de ciruelo*, port. *manga de ameixa*, ol. *prugna mango*, or. *манго сливы*, holl. *pruim mango*, dán *blommango*, norv. *plommango*, sv. *plommon mango*, fi. *luumu mango*, észt *ploom mango*, le. *šliwkowe mango*, cs. *švestka mango*, szlk. *slivka mango*, ro. *prune mango*, blg. *слива манго* 'szilvamangó' (uo.) elnevezés.

A törökben *rumendia*, a lettben *lekns mango*; a litvánban pedig *slyvinė gandarija*, a görögben *δαμάσκηνο μάγκο* (uo.), azaz 'szilvagandaria', illetve 'barackmangó'. Helyi neve a burmai *meriam*, mal. *asam djanar*, *bandjar*, *kedjauw lepan*, *kundang rumania*, *ramania hutan*, *ramania pipit*, *rengas*, *tampusu*, *tolok burung*, *umpas* (PM.).

A latin szaknyelvi *oppositifolia* faji neve átellenes állású leveleire utal. A korábbi latin szaknyelvi *Bouea microphylla* faji jelzője kisebb levelére utal, ezzel különböztetik meg a gandariától, a *Bouea macrophylla* rokon fajtól.

gumigutta J. *Garcinia gummi-gutta* (P. 100). Indonéziában őshonos, gyümölcséért termesztik Délkelet-Azsiában, valamint Nyugat- és Közép-Afrikában.

A *gumigutti* gumigyantaféle anyag, ennek a fának a beszáradt sebváladáka. Maláj eredetű neve került a latinba és számos nyelvbe; vö. dán *gummiguttrae*, fr. *gomme-gutte*, ném. *Gummigutbaum* 'ua.' (WA.). Sárga festéknek használják, erre utal a növény holl. *geelhars* (uo.), azaz 'sárga gyanta' neve is.

A korábbi latin szaknyelvi *cambogia* nemi és faji terminus (*Cambogia gummi-gutta* L.; *Garcinia cambogia* Gaertn.) és ang. *gamboge* (W.) neve az Indonéziában közismert *gambooge* (uo.) elnevezéséből származik. Egyéb nevei a növény élőhelyén: malajalam *kodumpuli*, Sri Lankán *goraka*, szingaléz *goraka*, tamil *kodukkaippuli* (uo.), *heela*, *panampuli*, malajalam *gorakkapuli*, *pinar*, *marapuli*, *pinampuli*, kannada *manda huli*, *punara huli*, *seeme hunnise*, *upagi mara* (www.biotik.org), hindi *bilatti amlī* (<http://ayurvedicmedicinalplants.com>), *upage mara*, *murugana huli* (WA.). További idegen nyelvi neve a fr. *mangoustanier du cambodge*, vagyis 'kambodzsai mangosztán', jap. *garushinia kanbōgia* (uo.), azaz 'kambodzsai garcinia', ang. *gamboge tree*, *brindleberry*, *brindall berry*, *malabar tamarind* (W.), *garcinia*, *citrin*, *garcinia kola*, *mangosteen oil tree* (www.herbal-supplement-resource.com), azaz 'mangosztán olajfa'.

mogyoróvajgyümölcs J. *Bunchosia argentea* (KL.). Dél-Amerikában honos trópusi virágos növény az Acerola családban. Csodaszép sárga virágokat hajt, élénkpiros, ehető, édes ízű kis gyümölcsöket terem.

Prizster nem szótározta, Vörös Éva sem tárgyalja a fajt. A *mogyoróvajgyümölcs* terminus tükörszó, az ang. *peanut butter fruit* 'ua.' (W.) szó szerinti fordítása. Kis gyümölcse ragadós, sűrű pép, íze és illata kifejezetten hasonlít a mogyoróvajhoz, ez a névadás szemléleti háttere. Idegen nyelvi megfelelő a ném. *Erdnussbutter-Frucht*, port. *fruta manteiga de amendoim*, ol. *frutta burro di arachidi*, holl. *pindakaas fruit*, dán, norv. *jordnøddesmør frugt*, sv. *jordnötssmør frukt*, fi. *maapähkinävo hedelmät*, észt *maapähklivõi puu*, lett *zemesriekstu sviests augļi*, litv. *žemės riešutų sviestas vaisiai*, le. *owoc masła orzechowego*, cs., szlk. *ovocie arašidové maslo*, ro. *unt de arahide fructe*, blg. *плодове фъстъчено масло*, tör. *fistik ezmesi meyve*, gör. *φυστίκι φρούτα βούτρο* 'ua.' (KL.).

A latin szaknyelvi *argentea* faji jelző 'ezüstös' jelentésű. További idegen neve a fr. *bunchosie des Andes*, port. *ameixa do Peru*, or. *бунхозия серебристая*, sp. *ciruela de monte*, *ciruela de fraile*

(uo.), *ciriguella* (GRIN.), társneve az angolban a *cattley guava*, *guyaba japonesa*, *strawberry guava* (eperguava) (www.frutasdelmundo.inriodulce.com), *plum bush* (frutalestropicales.com).

majomgyümölcs *J. Garcinia intermedia* (KL.). Trópusi gyümölcsfa, Közép- és Dél-Amerikában honos. Kis gyümölcse gömbölyű, a fehérés gyümölcshús illatos, savanykás ízű.

Botanikai szinonimák: *Rheedia intermedia*, *Rheedia edulis* és *Calophyllum edule*. Priszter nem szótározta, Vörös Éva sem tárgyalja a fajt. *Majomgyümölcs* neve az ang. *monkey fruit* vagy a ném. *Affe Frucht* 'ua.' (KL.) tükörfordítása.

Társneve a *cseresznyemangosztán* és a *citromcseppmangosztán* (uo.) az ang. *cherry mango-steen*, illetve *lemon drop mangosteen* 'ua.' (www.fruitipedia.com) tükörfordítása. Nemzetközi szóként igen sok európai nyelvben használatos közös neve az ol., fr., or., holl., dán, norv., sv., fi., észt, lett, litv., le., cs., szlk. blg., tör., gör. *bacupari* 'ua.' (KL.), további neve a sp. *mameyto*, *sastra*, port. *berba*, ro. *charichuelo* (uo.), braziliai port. *achachairu* (www.montosogardens.com). A mangosztán nemzetség latin szaknyelvi *Garcinia* nevét l. a **festő mangosztán** szócikkében.

purgódió *J. Jatropha curcas* (P. 404). Mexikóban és Dél-Amerikában honos, mára a trópusokon mindenfelé elterjedt elágazó cserje vagy kis fa, mogyoró nagyságú magvai 30 százaléknyi olajat tartalmaznak.

Neve termésének purgáló, drasztikus hashajtó hatására utal, akár *gyógydió* (uo.) társneve. Az előbbi név a növény ang. *purging nut*, az utóbbi ang. *physic nut* (W.) nevének tükörfordítása. A németben is *Purgernuß* (G. 314), azaz 'purgálódió' elnevezése használatos. A termés olajának erős hányást és hasmenést okozó hatására utal afrikai fr. *pourghère* (W.), valamint port. *pinhão de purga*, *purgueira* (EL.) neve is.

Helynévi eredetű ol. *fagiola d'India*, port. *pinhão de Paraguai* (uo.) elnevezése, valamint ugyancsak az egyik élőhelyére utal a Karib-tengeri sziget nevével alkotott ang. *Barbados nut* (uo.), vagyis 'Barbadosz-dió' neve.

A latin szaknyelvi *Jathropa* nemzetségnevet Linné alkotta a gör. *iatrosz* 'orvos' (< gör. *iaszthaj* 'gyógyítani') és *trophé* 'táplálék' szavakból. A növény eredeti *curcas* (W.) nevét először a portugál orvos, Garcia de Orta használta több mint 400 évvel ezelőtt, bizonytalan eredetű. Folytatója a latin szaknyelvi *curcas* faji terminus, valamint a tör. *kurkas* 'ua.' (EL.). További idegen nyelvi neve az ar. *dand barrí*, mal., ind. *jarak pagar*, szanszkit *kananaeranda*, *parvataranda*, viet. *dâu mè (cây)*, *ba dâu nam* (uo.). India nagy nyelveiben a bengáli *dantigaacha*, *kochagach*, hindi *danti*, kannada *damti*, *kaadu haralu*, *naagamamti*, tamil *pey-amanakku*, telugu *amudamu*, *nela jidi*, *nepalamu* (W.) használatos.

királynépalma *J. Syagrus romanzoffiana* (P. 145). Dél-Amerikából származó szárnyalt levelű fa, sokfelé elterjedt díszpalma. Kis gyümölcse ehető, madaraknak, emlősállatoknak is tápláléka.

A név az ang. *queen palm* 'ua.' (W.) tükörfordítása. Megvan a németben is *Königinpalme* (PN.) neve. További idegen nyelvi megfelelő az ol. *palma regina*, or. *пальма королева*, holl. *koningin palm*, dán, norv. *dronningepalme*, sv. *drottningen gömma i handflatan*, fi. *prinsessapalmu*, észt *kuningannapalmi*, lett *karaliene palmu*, litv. *karalienė palmių*, le. *palma królowa*, cs. *královna palmovi*, szlk. *palmové královná*, ro. *palmierul regina*, blg. *кralица дланта*, tör. *kraliçe palmiyesi*, gör. *παλάμη βασίλισσα* 'ua.' (KL.) neve.

A latin szaknyelvi *Syagrus romanzoffiana* (korábban *Arecastrum romanzoffianum*) binómen *romanzoffiana* faji terminusa az orosz államférfi, gróf Nyikolaj Petrovics Romanzoff (1754–1826) emléket őrzi, aki a tudomány és a művészetek jeles támogatója volt. Ugyancsak az ő nevével alkotották a pálmafaj ang. *Romanzoff coco palm*, fr. *palmier de Romanzoff* és ném. *romanzoffianische Kokospalme* (PN.) elnevezését. E nevekben a *kókuszpálma* név alapja az, hogy termése (alakja és íze is) a kókuszdióhoz hasonlít. Korábban volt *Cocos plumosa* neve is a szaknyelvben. Egyéb elnevezése a port. *coquinho jerivá*, *palmieras jeriva*, sp. *palmera de brasil* (uo.), *palmera pindó*, *ybá pitá* (W.), ang. *giriba palm* (GRIN.), braziliai port. *baba de boi*, jap. *joou yashi*, kí. *huang hou kui* (PN.).

japán nagymagvútziszafa *J. Torreyia nucifera* (P. 183). Japánban, Koreában honos örökzöld fa. Piros termése ehető, a mag íze is kellemesen édes, aromás. Főzőolaj készítésére is használják.

Sarlószerűen kihajlító, merev, szúrós, örökzöld tülevelei miatt hasonlítják a tiszafához; a rendszertanban a nagymagvútziszafa (*Torreyia*) a tülevelűek közé tartozó áltiszafafélék egyik nemzetsége. Faji jelzője pedig származási helyére utal. Hasonló az angolban *japanese nutmeg-yew* (W.), azaz 'japán szerecsendió-tiszafa', a németben *japanische Nusseibe* (uo.), a norvégben *japansk nottebarlind* (EL.), azaz 'japándió-tiszafa' neve.

Társneve a *kaya fa* (W.), *kajamag* (T.) a japán *kaja*, *kaya* 'ua.' (EL.) név alapján, valamint a *japán muskotályfenyő* (P. 183), utóbbi nevének a névadás szemléleti háttérben sötétzöld, szúrós tűi, fenyőszerű ágai állnak. A *muskotály* előtag pedig szagra utal, az éves vesszők megtörve gyantás narancsillatúak. Számos neve termésére utal; vö. ném. *Nusseibe* 'a nemzetség neve' (G. 649), a faj or. *торрея орехоносная* (W.), ang. *nut-bearing torreyia* (www.britannica.com), azaz 'dióhordozó torreyia', *japanese nutmeg*, vagyis 'japán szerecsendió', *japanese torreyia* (ZP.).

A latin szaknyelvi nemzetségnévben az amerikai botanikus és kémikus, John Torrey (1796–1873) neve őrződik meg. A *nucifera* faji terminus pedig 'mogyoróhordozó' jelentésű.

festő mangosztán *J. Garcinia xanthochymus* (P. 173). A bő levű, lágy terméshús élénk narancssárga, és kellemes, zamatosan savanyú, citromhoz hasonló ízű. Indiában és Sri Lankán, szórványosan Délkelet-Ázsiában és ritkán az Újvilág trópusain termesztik.

A *festő* faji jelző, a latin szaknyelvi *xanthochymus* fajnév (< *xantho* 'aranyásárga, sárga') ugyancsak festő anyagára utal, Candolle is korábban a latin szaknyelvi *Garcinia tinctoria* (< *tinctorius* 'festéshez használt') nevet adta e fajnak. Társneve, a *fanyar mangosztán* (P. 381), gyümölcsének ízére utal, akárcsak fr. *mangoustan amer* (KL.), azaz 'keserű mangosztán' neve.

A *mangosztán* nemzetségnév Mátyus István Ó és Új Diatetica című munkájában, 1787-ben már szerepel (*mangostana*), 1813-ban F. J. Bertuch Természettörténeti képekonyvének Márton József-féle magyar fordításában olvasható: *mangudztánfa* (Növ. CVI, 11: 24). Nemzetközi szó, a mangosztán különböző nyelvekben használt nevei, akár a latin szaknyelvi *mangostana* faji név, végső soron a növénynek az indonéz szigetvilágon használt ind. *mangoestan*, *manggoestang*, *mangoesta* 'ua.' (G. 366) nevéből származnak. A magyarba a németből került; vö. ném. *Mangostane* 'ua.' (uo.).

A mangosztán nemzetség latin szaknyelvi *Garcinia* nevének Linné adta (*Species Plantarum*. Holmiae, 1753. 1: 443–4). A nemzetségnév a francia természettudós, Laurent Garcin (1683–1752) nevének őrzi, aki Indiában gyűjtött növényeket, és leírta ezt a fajt is. A lett *citrininē garcinija* 'festő mangosztán' (KL.), azaz 'citromsárga garcinia' jelentésű binómenben, illetve a növény port. *garcinia*, ol. *garcinia* nevében is a nemzetségnév szerepel.

Társneve a *mundu* (KL.), nemzetközi szó; vö. dán, norv., sv., fi., észt, litv., le., cs., szlk., ro., blg., tör. *mundu*, holl. *moendoe* (uo.), ang., ném., sp. *mundu* 'ua.' (ENL.). Az ang. *false mangosteen* és a port. *falso mangustão* 'hamis mangosztán' jelentésű, az *eggtree*, azaz 'tojásfa' nevének alapja az, hogy termését sokan összetévesztik a tojásfa gyümölcsével; vö. még *sour mangosteen* (savanyú mangosztán) és a *gamboge tree* (gumigyanta fa) (www.fruitipedia.com). A fr. *gamboge des teinturiers* (KL.) neve ugyancsak a gumigyanta festékekre utal. Indonéziában *asam kandis* (W.), ennek utótagja használatos a dában: *kandis* (KL.). India nagy nyelveiben a szanszkrit *tamala*, *tapinija*, hindi *dampal*, *tamal*, *tumul*, malajalam *anavaya*, tamil *kulavi*, *malaippachai*, *mukki*, *tamalam*, telugu *sitakamraku*, *evarumidi* (<http://ayurvedaherbalplants.blogspot.com>) neve használatos.

indiai jujuba *J. Ziziphus mauritiana* (P. 545). A Rhamnaceae családba tartozó tüskés, örökzöld fa. Indiában őshonos, ma már széles körben termesztett trópusi gyümölcsfa, a puha, lédús gyümölcshús fehéres, íze savanykás, kellemes aromájú.

Az összetett név már 1783-ban olvasható a magyarban, Benkő Józsefnél *indiai jujuba* (NclB. 342), 1894: ua. (VörösEgz. 101). Vörös Éva a közönséges jujuba (*Ziziphus jujuba*; *Ziziphus sativa*, *sinensis*, *vulgaris*) szócikkében említi, ez azonban Priszter szerint más faj. Az *indiai jujuba* kifejezés a fr. *jujubier de l'Inde*, ném. *jujubier des Indes* (uo. 102) mintájára alakulhatott; vö. még ném. *indische Jujube* (T.), ang. *indian jujube* 'ua.' (EL.). Ugyancsak indiai származására utal ang. *indian cherry*, *indian plum* (uo.), azaz 'indiai cseresznye', illetve 'indiai szilva' társneve.

Társneve a *gyapjas jujuba* (P. 545), amely az ang. *cottony jujube* 'ua.' (W.) tükörfordítása. A *jujuba* nemzetségnév régi szavunk, már Melius Juhász Péter Herbariumában felbukkan a *iuiback* 1578-ban. Comenius szintén említi 1643-ban (Janua: *jajubákok*). Nemzetközi szó. A *jujuba* latin szaknyelvi elnevezésének előtagja, a *Ziziphus* nemzetségnév forrása a gör. *zizyphon* 'ua.', amelynek a lat. *zizyphum*, *zizyphus* 'ua.' a folytatója.

További idegen nyelvi neve az élőhelyére utaló ang. *desert jujube* (<http://coolexotics.com>), azaz 'sivatagi jujuba', az ang. *chinese apple*, *chinese date*, *malay-jujube*, azaz 'kínai alma, kínai datolya, maláj jujuba', fr. *dindoulier*; *jujubier*; *liane croc chien*, *petit pomme* 'kis alma', *pomme malcadé*, *pomme surette* 'almatorta' (EL.), a sp. *yuyubo*, *azufaifo*, *ponsere*, port. *dão* (T.). Helyi neve a szanszkrit *badari*, bengáli *kul*, *boroi*, hindi *ber*; malajalam *bedara*, szanszkrit *ajapriya*, *badara*, *karkandhu*, tadzsik *челон*, ar. *nobig*, *sidr* (EL.), thai *phut-saa*, *ma-tan*, viet. *tao nhuc*, ind. *widara*, *dara*, *bidara* (FAO.).

diópálma *J. Caryota urens* (P. 328). Sri Lanka, Mianmar és India területén honos. A gömb alakú, 1 cm-es csonthéjas gyümölcsök héja sima, és éretten piros.

Társneve a *toddipálma* (P. 74), az ang. *toddy palm* 'ua.' (EL.), azaz 'puncspálma' átvétele részfordítással. A név alapja az, hogy e pálma gyümölcse igen magas cukortartalmú, belőle szirupot készítenek, amelyből az alkoholtartalmú puncsitalt erjesztik. További társneve a *fáklyapálma*, *kittul-pálma* (MNöv. 48), ez utóbbi ugyancsak a növény ang. *kittul*, *kitul*, *kitul tree* (Me.) nevének átvétele, a végső forrás az Indiában beszélt szinhala nyelv *kitul* 'ua.' (WA.) szava, e pálma hasznos rostjára utal, levélhüvelyének rostjaiból keféket és kosárféléket készítenek.

A latin faji *urens* 'égő' jelző a veszélyes vegyi anyagokra utal, a növény megérintve viselkedési ingert, sőt égési sérüléseket, a termés pedig a szájban égető érzést okozhat. Német neve is *Brennpalme* (Boerner 82) emiatt. A latin szaknyelvi *Caryota* nemzetségnév a gör. *karyotosz* 'diószzerű, nagy datolya' szóból alkották, amely a gör. *karyon* 'dió' szóhoz tartozik.

Az angolban *solitary fishtail palm* (EL.), vagyis 'magányos halfarokpálma' a neve. A diópálma rokona a *halfarokpálma* '*Caryota mitis*' (P. 109), ennek levélkéi azonban keskenyebbek. A pálmát jól írja le Friedhelm Bechthold Szobanövény-kalauzában (1988: 149). A *halfarokpálma* metaforikus terminus; a jelölt növény leveleinek formája az elnevezés alapja. Szaknyelvi szó, a ném. *Fischschwanzpalme* 'ua.' (G. 132) tükörfordítása.

Több pálmából igen édes nedv nyerhető, különösen a diópálma virágzatait gyakran megcsepolják, cukorban gazdag levéből pálmabort erjesztenek. Erre utal ang. *wine palm* (EL.), azaz 'borpálma' társneve. Nyers pálmacukor is készül friss levéből, ez a pálma a legfőbb forrása a *jaggery* (Webster-szótár, 1913) barna cukornak. A szirupot is feldolgozzák szemcsés cukorrá, ennek neve a *jaggery*, és ebből a szóból származik a diópálma ang. *jaggery palm*, holl. *jagerieboom*, wilde *sagueerboom*, port. *palmeira jaggeri* (EL.) elnevezése. További idegen nyelvi neve a fr. *palmier cèleri* (<http://plants.jstor.org>), azaz 'pálmazeller', valamint a le. *kariotta parzqca*, burmai *kimbo* (EL.). Helyi elnevezései az indiai nyelvekben: szanszkrit *mada dirgha*, hindi *mari* (uo.), bengáli *sopari*, tamil *kundal panai*, *thippali*, *tippili*, *konda* (WA.), malajalam *ana pana*, *chunda pana*, *erimpana*, *iram pana*, *kala pana*, *kundapanai*, *olatti*, *panamkula*, *shundrapana*, *vainava*, kannada *bagani*, *bayni* (www.biotik.org).

ördögszilva *J. Prinsepia* (P. 196). A nemzetség a rózsza család (Rosaceae) tagja. Fajai lombhullató, csető gyümölcsöt termő tüskés cserjék Kelet-Azsiában.

A névadási szemlélet háttere az apró szilvához hasonlítható gyümölcs, erre a megszokottól elütő kis méretre és a szúrós tüskékre utal a faji jelző. A gyümölcsöt az angolban és a németben inkább a cseresznyéhez hasonlítják; vö. ang. *cherry prinsepia* (ZP.), *chinese cherry* (www.hhwildplums.com), ném. *Dornkirsche* (uo.). A német terminus már 1794-től adatható: *Dornkirschen*, holl. *doornkersen* 'Rhamnus jujuba' (Deutsche Encyclopädie oder Allgemeines Real-Wörterbuch aller Künste und Wissenschaften. Frankfurt am Main. XVIII: 263), 1826-ban ua. (Dominique Joseph Mozin: Neues vollständiges Wörterbuch der deutschen und französischen Sprache, nach den neuesten und besten Quellen. III. Stuttgart et Tubingue: 308).

A latin szaknyelvi *Prinsepia* nemzetségnév az angol régész és indiai gyarmati tisztviselő, James Prinsep (1799–1840) emléket őrzi, aki a kalkuttai Ázsia Társaság titkára volt. A *Prinsepia*

fajok között igen fontos a *barnatermésű ördögzilva* 'Prinsepia uniflora' (P. 196). Idegen nyelvi neve az élőhelyre utaló ném. *chinesische Dornkirsche* (TP. 607), valamint az ang. *rui ren* (ZP.), kí. *ruihe* (W.). A *mandszu ördögzilva* 'Prinsepia sinensis' (P. 196) nevében a faji jelző ugyancsak élőhelyre utal; vö. ném. *mandschurische Dornkirsche* (TP. 607), *Amur-Sandkirsche* (www.exoten-forum.de), ang. *chinese cherry* (www.hhwildplums.com), fi. *mantshurianskirsikka*, *mantshurian okakirsikka* (<http://iloisestipihalla.blogspot.com>). További neve az ang. *cherry prinsepia* (ZP.). A *fürtös ördögzilva* 'Prinsepia utilis' (P. 196) neve a gyümölcsre utal, ang. *himalayan cherry prinsepia* (www.flowersofindia.in) nevének pedig szintén a faj egyik előfordulási területe az alapja; további neve a hindi *bhikal*, *beekra*, *bhekal*, *cherara*, *dhatila*, nepáli *dhatelo* (uo.), kí. *bian he mu* (LH.).

illatos kenyérfa *J. Artocarpus odoratissimus* (P. 141). Borneó és Palawan szigetéről (Indonézia) származik, ma már a helyi élelmiszer-szükséglet ellátása érdekében a környező országokban is termesztik. A duriánhoz hasonló gyümölcsöt terem.

Mint a latin szaknyelvi *odoratissimus* 'nagyon jó szagú' fajnév is (< lat. *odoratus* 'illatos'), az erős, kellemes illatra utal az *illatos kenyérfa* névben a faji jelző. Az *Artocarpus* nemzetségbe tartozó fajok gyümölcsének neve előbb bukkan föl a magyar írásbeliségben, mint maga a fa neve. 1783-tól már adatolható: *kenyér gyümölcs* (NclB.). A termés neve tükörszó, a ném. *Brotfrucht* 'ua.' (Boerner 360) szó szerinti fordítása. Az angolban szintén *breadfruit*, és a hollandban is *broodvrucht* (VörösEgz. 108). A latin szaknyelvi nemi névre vezethetők vissza, az *Artocarpus* nemzetségnevet a gör. *ártosz* 'kenyér' és a *karpósz* 'gyümölcs' szavakból alkották. A *kenyér-gyümölcsfa* összetétel megfelelője a ném. *Brotfruchtbaum* (PbF. 495). 1793-ban Benkő Ferenc „Időtöltés” című könyvében olvasható a *brodfrucht-fa* részfordítás is. 1793-ban fölbukkan Grossinger „Universa Historia physica” című művében a *kenyer-fa* név is. Szintén tükörszó, a ném. *Brodbaum* 'ua.' szó szerinti fordítása, idegen nyelvi megfelelője a fr. *arbre à pain*, or. *derevo hlebnoe* 'ua.' (VörösEgz. 107).

Az illatos kenyérfa társneve a *marang* (P. 174). Megvan más nyelvben is; vö. port. *marang*, ang. *marang*, *madang* (W.), *marang tree* (Me.), or. *माण्ड* 'Artocarpus odoratissimus' (EL.). A végső forrás az ind. *madang*, *marang* 'ua.' (www.globalspecies.org). Földrajzi nevekben is szerepel, vö. Marang város Nepálban és Malajziában (W.).

Ugyancsak átkerült az angolba a fa eredeti ind. *terap* (uo.) neve; vö. ang. *tarap* (uo.), *tarap tree* (Me.), *green terap* 'ua.' (<http://toptropicals.com>). Az igen tekintélyes egzotikus fa szépségét a tölgyhöz hasonlították, erre utal ang. *Johey oak* (W.), azaz 'Johey-tölgy' neve. Az előtag angol személynév. Az illatos kenyérfa társneve még az angolban a *green pedalai*, azaz 'zöld pedalai' (megtévesztő név, mert a pedalai az *Artocarpus sarawakensis*) és a *breadfruit cousin* (uo.), azaz 'kenyér-gyümölcs-unokatestvér'. Hazájában az ind. *atau*, *keiran*, *loloï*, *pi-ien*, *pingan*, *khanun sampalor* (www.botanix.kpr.eu) társneve is használatos.

Rácz János

HIVATKOZÁSOK

Boerner = Franz Boerner: *Taschenwörterbuch der botanischen Pflanzennamen*. Berlin, 1966.

EL. = *Encyclopedia of life* (a legnagyobb biológiai adatbázis) (<http://www.eol.org>).

ENL. = *Egzotikusnövény-lexikon* (<http://www.freeweb.hu/egzotikusnoveny>)

FAO. = *The Food and Agriculture Organization of the United Nations* (www.fao.org).

G. = Helmut Genaust: *Etymologisches Wörterbuch*. Basel–Boston–Berlin, 1996.

GRIN. = *Taxonomy for Plants. United States Department of Agriculture Agricultural Research Service, Beltsville Area Germplasm Resources Information Network* (www.ars-grin.gov).

Grossinger = Joanne Bapt. Grossinger: *Universa Historia physica regni Hungariae. V. Poonii*, 1797.

KL. = Kun Ákos: *Egzotikus gyümölcsök és zöldségek*. Album 7201 képpel (<http://kunlibrary.com>).

LH. = *Liber herbarum*. The incomplete reference-guide to Herbal medicine (www.liberherbarum.com).

Me. = *Memidex*. Free online dictionary/Thesaurus and more... (www.memidex.com).

MNöv. = Csapody Vera – Priszter Szaniszló: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966.

Műsz. = Kováts Mihály: *Háromnyelvű fejtő műszótár*. Buda, 1845.

NclB. = Benkő József: *Nomenclatura Botanica*. (Magyar Könyv-ház I.) Pozsony, 1783.

P. = Prisztler Szaniszló: *Növényneveink*. Budapest, 1998.

PbF. = Rudolf Schubert – Günther Wagner: *Pflanzennamen und botanische Fachwörter*. Leipzig, 1988.

PN. = *Multilingual multiscrypt plant name database* (www.plantnames.unimelb.edu.au).

T. = <http://terebeess.hu/search.html>

Torkos = Torkos Justus Joannes: *Taxa pharmaceutica Posoniensis*. Posonii, 1745.

TP. = Walter Erhardt – Erich Götz – Allen J. Coombes – Nils Bödeker: *The Timber Press dictionary of plant names Portland*. London, 2009.

Vörös: Egz. = Vörös Éva: *Egzotikus gyümölcsök magyar neveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen, 1996.

W. = Wikipedia (www.thefullwiki.org).

WA. = *World Agroforestry Centre*. AgroForestryTree Database (www.worldagroforestry.org).

ZP. = <http://zipcodezoo.com/Plants>.